

Stopsaktas un pakavsaktas

Sandras Bašēnas stāsts
(Daces Mažeikas redakcijā)
Amandas Krūmiņas ilustrācijas

Latviešiem ir ļoti skaistas rotas. To ir daudz un dažādas: bronzas un sudraba, ar dzintara acīm un sarkana stikla akmentiņiem. Tās ir lielas un mazas, greznas un pavisam vienkāršas.

Senajiem latviešiem saktas bija svarīga un pavisam nepieciešama

apgērba sastāvdaļa, jo tās izmantoja apgērba sastiprināšanai. Toreiz pogas vēl nebija izgudrotas, un tāpēc saktas bija ne tikai skaistumam, bet daudz svarīgākai vajadzībai — tās saturēja vīriešu un sieviešu kreklus un apmetņus.

Rotkaļi gatavoja dažāda lieluma saktas.

Sieviešu saktas bija mazākas, bet vīriešu saktas reizēm mēdza svērt veselu pusmārciņu! Šīs seno laiku saktas gandrīz vienmēr darināja no dzeltenīgas bronzas,

dažreiz tās izgrieznojot ar sudraba plāksnītēm.

Dažkārt saktas izgatavoja arī no sudraba, piemēram, atrasta kāda sena Zemgales sakta, kas kalta no sudraba, ar zelta rotājumu.

Tajos senajos laikos mednieki un karotāji izmantoja ieročus, kuros šaušanai ievietoja bultas. Tos sauca par loku un stopu.

Kāds seno latviešu saktu veids pēc izskata atgādina seno šaujam-

rīku — stopu, tāpēc to arī sauc par stopsaktu. Šādas saktas latviešiem bija ļoti mīļas 4. un 5. gadsimtā, kas ir pirms 1600 gadiem.

Aplūkojot trīs **stopsaktu** zīmējumus, ievēro, ka horizontālās stiegras galos ir apaļas bumbiņas vai ripas. Stiegrai vienmēr piestiprināta smalka stieplīte, kuras otru galu aizāķē aiz saktas pēdas osiņas, kad saktu piestiprina apģērbam.

Stopsaktas pēda ir augšpusē izliekta, tāpat kā šaujamerocim stopam. Vecākām saktām arī šī pēda bija izgriezta ar riņķiem vai gredzeniem. Vēlāk tā kļuva plakana kā maza

lāpstiņa, un tai varēja iekalt punktiņus vai rakstus.

Tās izgatavošanai bija nepieciešams daudz laika, un tā bija tik

smaga, ka ar to varēja saspraust tikai ļoti biezus apmetņus.

Vēl vēlāk stopsakta kļuva pavisam vienkārša. To izlēja no metāla gabala ar divām plāksnēm apakšā. Šī stopsakta (zīmējumā - vidējā) šodien pazīstama kā 2x2 jauniešu nometnes simbols.

Savukārt, lielā, šķērsām rievotā, pusmārciņu smagā stopsakta pienācās tikai seno karadraudžu vecākajiem — labiešiem.

Stopsaktas bija iemīļotas un noderīgas saktas apmēram 400 gadu. Devītajā gadsimtā rotkaļi sāka izgatavot pakavsaktas jeb mēnestiņa saktas, ko cilvēki izmantoja atkal

kādus 400 gadus līdz 13. gadsimtam.

Pakavsaktas jeb mēnestiņu saktas arī var būt ļoti dažādas. Tās var būt veidotas no vienas trīssūrainas stieples ar šķautni uz augšu vai var būt savītas no divām, trim vai pat četrām stieplēm, kas izliektas apaļas. Saktas gali ir veidoti dažādi: kā kvadrāti, kā lodītes, izliekti riņķi vai pat kā stilizētas dzīvnieku vai pūķu galvas. Reizēm šīm saktām vidū ir

piestiprināti piekariņi vai kēdes ar piekariņiem.

Kad vācu tautības arheologi šādas saktas pirmo reizi 19. gadsimtā atrada senkapos, tās

nosauca par pakavsaktām. Tās joprojām tā arī dēvē.

Jaunākos laikos pakava simbols tiek

saistīts ar laimi. Dažkārt šo saktu dēvē arī par mēnestiņa saktu, jo mēness ir sens latviešu simbols, kas daudz redzams latviešu rakstos, minēts dainās un tautas mīklās:

Mēness spīd linājā ir sakta, kas piesprausta linu kreklam; un

Mēness spīd paslieksnē ir sakta, kas piesprausta kreklam zem zoda.

*****

Uzzīmē kādu latvisku saktu!

Skolotāju / vecāku lapa

Virsraksts: Stopsaktas un pakavsaktas
Autors: Sandra Bašēna (Daces Mažeikas redakcijā)

Ilustrators: Amanda Krūmiņa

Līmenis

LIX: 52

Valodas līmenis: B2

Piemērotais vecums: 6.-8. klase

Vārdu saraksts

Paplašinātais vārdu krājums

aizāķēt	to fasten with a hook
apģērbs	clothing
daina	Latvian folk song
darināt	to make, to manufacture
drāna	fabric
gadsimts	century
izgreznot	to decorate
izliekts	curved
kalt	to forge
nepieciešams	necessary
noderīgs	useful
osa, osiņa	loop
pavisam	in all, all told
pieminēt	to mention
pienākties	to pertain
pinums	braid, plait
plāksne	flat piece
pusmārciņa	half pound
pūķis	dragon
saistīt	to join, to connect
sakta	brooch
saliect, pieliekt	to bend
savīt	to twist, to wind
saspraust, piespraust	to pin
sastāvdaļa	part, ingredient
stieple	wire, strand
sudrabs	silver
svērt	to weigh
tautas mīkla	Latvian folk riddle
valkā	to wear

Termini un reālijas

2x2 nometne	camp for college age students
apmetnis	cape
arheologs	archaeologist

bronza	bronze
izliet no metāla	to mold from metal
kvadrāts	square
labietis	ancient Latvian elders
lode (lodīte)	bullet
loks un bultas	bow and arrows
mēnestiņa sakta	a particular style of brooch
pakavsakta	an older name for mēnestiņu sakta
piekariņš	hanging attachment to a piece of jewelry
rievots	corrugated
rotkalis	jewelry maker
saktas pēda	the foot of the brooch
senkapi (arheoloģisko izrakumu vieta)	ancient burial ground (as an archeological dig site)
stiegra	bowstring
stieple (stieplīte)	wire, strand
stilizēts	stylized
stopsakta	crossbow fibula
stops (arbalets)	crossbow
šaujamrīks	shooting instrument
šķautne	edge, crest
vācu tautības	German
viduslaiki	Middle Ages
Zemgale	Latvian province

Pārrunu jautājumi

Pārrunu jautājumi pirms lasīšanas

- Kādus latviskos rakstus skolēni pazīst? Skolēni tos zīmē uz tāfeles.
- Vai kādam uz pirksta, ap roku vai ap kaklu ir kāda latviska rota? Varbūt kāda rota ir mājās? Kad šīs rotas nēsā?

Pārrunu jautājumi pēc lasīšanas

- Kādām vajadzībām senos laikos izmantoja rotas? Kā tas atšķiras no šodienas rotu izmantojuma?
- Kas ir rotkalis? Vai skolēni ir redzējuši rotkaļus strādājam?
- Kādus simbolus senie latvieši ir ielikuši savās rotās? Kāpēc viņi tā darīja?

Nodarbības stundā

1. Katrs skolēns sagādā latvisku saktu. Nodarbības ar saktām:
  - A. Kopīgi cenšas saktu identificēt.
  - B. Aplūko saktas rakstus un cenšas tos identificēt.
  - C. Uzzīmē zīmējumus attēlotās saktas.

- D. Vingrinās saktu piespraust pie apģērba.
- E. Apgūst ar saktām saistītus terminus, tad mēģina saktas aprakstīt. Sīkāku informāciju var meklēt: Izcilākie priekšmeti LNVM arheoloģisko priekšmetu kolekcijā. Saktas:

<http://lnvm.lv/?p=4324>

2. Skolēni kopīgi pārrunā un zīmē latviskos rakstus.

Darba lapas / skolēnu materiāli:

<https://www.cirkulis.lv/latvju-raksti-rutinas/>
<https://www.cirkulis.lv/latvju-raksti-uzdevumi/>
<https://www.uzdevumi.lv/p/vizuala-maksla/5-klase/ritms-simbols-13257/re-a378f8e1-c07c-43c1-8711-735754a61eae>

Citas ilustrācijas:

<https://ztzks.wordpress.com>

<http://www.dievturi.org/latviesuraksti.htm>

Uzdevumi / Darba lapas

1. Vārdu pamazināmās formas (deminutīvi) - 1. uzdevums
2. Darbības vārdu priedēkļi - 2. uzdevums
3. Darbības vārdu priedēkļi - mājas darbs - 3. uzdevums
4. Meklē vārdus! - 5. uzdevums

Rakstu darbi

1. Latviskās rotas - 4. uzdevums

Runas vingrinājumi

1. Skolēns kopā ar skolotāju veic 2. uzdevumu. Skolotāja klausās, skolēns stāsta. Abi kopā meklē vārdnīcā nepieciešamos vārdus.

Darbības vārdu piedēkļi

Darbības vārdiem var būt piedēklis („prefix”). Vienam un tam pašam darbības vārdam pieliekot dažādus piedēkļus, mainās šī vārda nozīme. Pārlasi tekstu un meklē darbības vārdus! Atrastos darbības vārdus ar piedēkli pieraksti lapas apakšā! Pēc tam šos darbības vārdus ieraksti zemāk esošās tabulas lodziņos. Krāsainajā pirmajā rindā ieraksti pamata darbības vārdu un zem tā raksti šo darbības vārdu ar dažādiem piedēkļiem. Piemēram: vārdam skriet pievienojot dažādus piedēkļus, iznāk vārdi paskriet, apskriet un noskriet.

skriet		
paskriet		
apskriet		
noskriet		

Latviskās rotas

Stāstā aprakstītas senās latviskās rotas. Padomā par to, kāda senātnē bija dzīve! Kādi materiāli cilvēkiem bija pieejami? No kā viņi varēja gatavot drēbes? Aplūko attēlu! Tad uzraksti 10 jautājumus par to, kā cilvēku apģērbs senātnē atšķīrās no tava mūsdienu apģērba!

1. _____
_____
2. _____
_____
3. _____
_____
4. _____
_____

5. _____
_____

6. _____
_____

7. _____
_____

8. _____
_____

9. _____
_____

10. _____
_____

Meklē vārdus!

Atrodi vārdus un apvelc tos!

S	B	A	R	D	U	S	A	K	Š	E
C	I	L	B	E	N	P	S	Ņ	U	B
R	A	T	A	R	G	E	I	T	S	M
M	D	Ģ	F	U	E	R	Ī	Z	N	G
O	Ē	C	D	Š	A	O	A	H	E	O
S	P	N	G	K	Č	T	S	R	P	E
E	R	B	E	D	L	A	C	V	Č	S
P	P	I	E	S	P	R	A	U	S	T
B	P	M	A	J	T	T	Ģ	T	M	I
K	F	K	S	Z	P	I	K	A	U	E
V	T	Z	D	I	M	Š	Ņ	L	N	P
A	Ī	A	N	Ž	O	I	V	Š	I	L
M	S	L	P	C	S	T	F	R	P	E
T	H	S	T	O	P	S	U	B	R	I
G	J	K	R	A	V	A	L	K	Ā	T
A	Z	N	O	R	B	D	N	E	O	J

1. BRONZA
2. MĒNESTIŅŠ
3. OSIŅA
4. PĒDA
5. PIEKARIŅŠ
6. PIESPRAUST
7. PINUMS
8. ROTA
9. SAKTA
10. STIEGRA
11. STIEPLE
12. STOPS
13. SUDRABS
14. VALKĀT

MEKLĒ VĀRDUS! - ATBILDES

S	B	A	R	D	U	S			Š	
								Ņ		
	A		A	R	G	E	I	T	S	
	D					R				
	Ē				A	O				
	P	N		K		T				
			E			A				S
	P	I	E	S	P	R	A	U	S	T
	P		A						M	I
		K				I		A	U	E
	T						Ņ		N	P
A						I		Š	I	L
					S				P	E
		S	T	O	P	S				
					V	A	L	K	Ā	T
A	Z	N	O	R	B					